

Året som lade grunden för vietnamkriget

David G. Marr, som kan vietnamesiska och som deltog i vietnamkriget, är en lysande historiker. Han har åstadkommit ett historiskt verk man stundom läser med samma spänning som en roman, skriver Carl Rudbeck i sin anmeldelse av boken Vietnam 1945.

Det finns ögonblick då alla minns var de befann sig och vad de gjorde. För svenskar är mordet på Olof Palme ett sådant, för amerikaner mordet på Kennedy. För vietnameser, åtminstone om de är över 60 år, är de sista veckorna av augusti 1945 ett sådant ske- de. Detta år var det dittills mest händelserika i landets historia och precis hur dramatiskt det var framgår i David G. Marrs imponerande studie Vietnam 1945 – 600 sidor ägnade ett enda år.

Saklitteratur

David G. Marr
Vietnam 1945 – The Quest for Power
University of California Press.

Marr, som kan vietnamesiska och som deltog i ett senare vietnamkrig, är en lysande historiker, för närvarande verksam vid Australian National University. Utan att, så vitt jag kan avgöra, någonsin tumma på de akademiska dygdena (akribi, noter, försiktighet i omdömen och värderingar) har han åstadkommit ett historiskt verk som man stundom läser med samma spänning som en roman.

Skriver väl

Här finns sidor som ropar efter att få bli filmatiserade: Marr skriver så väl att de går att flytta dem rakt över till filmduken. Vietnam är ännu ett förhållandevis sluet land men ändå har han lyckats få tillgång till arkiv (medan Taiwan vägrat honom tillgång till viktiga dokument); han har också intervjuat flera av dramats huvudpersoner bl a Vo Nguyen Giap, segerherren från Dien Bien Phu.

1945 förändrades den politiska kartan inte bara en utan flera gånger. Vietnam hade då, som del av protektoratet Franska Indokina, varit inlemmat i det franska kolonialväldet i nästan 100 år. Fransmännen hade delat upp landet i tre delar – Annam, Tonkin och Kochinkina – och de styrde med chauvinistisk överlägsenhet.

Att vietnameserna skulle vilja bli självständiga var inget man tog på allvar i Paris eller bland kolonisatorer: visst kunde duk-tiga infödingar få avancera i karriären men bara inom mycket bestämda gränser. Redan i december 1941 fick fransmän-

nen maka åt sig då Japan i realiteten tog över makten i Vietnam som på så många andra ställen i Sydostasien.

Under drygt tre års tid levde japaner och fransmän i en minst sagt obehaglig allians. Fransmännen fick styra landet under japansk överhöghet och för Vichytrogna kolonialtjänstemän var det inget större problem. Marr påpekar att detta arrangemang antagligen sparade tusentals vietnamesiska liv eftersom det tycks ha hindrat japanerna från att tvångskommandera arbetare till fabriker i andra delar av Asien. I Indonesien ställde Sukarno villigt upp; han såg till att de japanska krigsmaskineriet försägs med arbetskraft.

Japanerna försökte naturligtvis framställa sig i så förmånlig dager som möjligt; de var befriare som bekämpade europeisk imperialism och kolonialism. Åtminstone till en början åtnöt de en viss sympati – ett asiatiskt land som kunde tillfoga de avskydna kolonisatorerna förödmjukande militära nederlag på sina sida.

Detta samförstånd kunde dock inte vara särskilt länge och den 9 mars 1945 gjorde japanerna sig till herrar i det vietnamesiska huset. I kuppen stupade åtminstone 2000 soldater från Europa, franska administratörer på hög nivå fängslades och i något fall avrättades.

Invasion

Däremot lät man lägre tjänstemän och administratörer hållas. Skälen till att man beslöt att avsluta den treåriga charaden och ta över var att man började frukta en amerikansk invasion någonstans i Sydostasien. Vietnamernas inställning till japanerna blev alltmer kliven...

Till slut nådde man till insikten om att både japaner och fransmän var hinder i vägen för självständighet. Insiktsfulla förstod detta tidigt; andra tvingades till denna insikt genom den katastrofala hungersnöd som drabbade landet. Marr uppskattar antalet döda till en miljon; kommunisterna har framfört det dubbla.

Men även med Marrs lägre siffra var det tio procent som dog under en femmånadersperiod. Alla familjer drabbades och de som överlevde fick sin världsbild förändrad för alltid. Hur kom det sig att somliga tiggede och andra bara lade sig ner att dö? Att somliga delade med sig medan andra lät vänner svalta ihjäl? Denna den värsta katastrof som drabbat landet i männaminne fick folk att begripa att de inte hade mycket till hjälp att vänta från vare sig fransmän eller japaner.

Den japanska kuppen eller maktövertagandet förändrade

med ett slag den politiska kartan och öppnade nya möjligheter för både kommunisterna och befrielse rörelsen Viet Minh. Utan den japanska kuppen hade antagligen den franske generalguvernören i Indokina Jean Decoux återlämnat Vietnam till Paris efter krigslutet utan större problem. Nu var det plötsligt ett helt nytt scenario med en mängd aktörer: Vietnam, Japan, Frankrike, Kina, USA och, i viss mån, England som alla hade olika intressen.

Ho Chi Minh

Viet Minh och kommunisterna, som 1945 hade cirka 5 000 medlemmar, började att se självständighet som en framtida verklighet. Den allt överskuggande gestalten var Ho Chi Minh, redan då en sägenomsusad revolutionär och identisk med den mystiske gestalten Nguyen Ai Quoc. Han varnade uttryckligen för revolutionära äventyr: man fick under inga förhållanden ingripa på ett för tidigt stadium utan det klokaste var att vänta tills de allierade och japanerna befann sig i öppen konflikt i Vietnam.

En intressant aspekt är den oftast positiva synen på USA. Man var nämligen naiv nog att tro på de signaler som kom från Washington där Roosevelt hade förklarat att fransmännen inte borde få tillbaka sina forna kolonier. Bland Viet Minhs ledargarniter åtnöt sålunda USA stor sympati; det var landet som representerade de antiimperialistiska strömningarna. De få amerikaner som var på plats i Vietnam förstärkte detta intryck. En amerikansk officer sade till Giap: "Vietnams självständighet är redan en självklarhet; den behöver bara konsolideras."

Redan mot slutet av 1945 började emellertid USA och Vietnam att missförstå varandra med katastrofala konsekvenser för alla inblandade. Både bland amerikaner och fransmän fanns insiktsfulla analytiker av situationen men dessa tenderade att sjasas åt sidan och ge plats åt dem som sade vad det gamla imperialistiska gardet ville höra. Dessutom måste man komma ihåg att från ett europeiskt och amerikanskt perspektiv var Vietnam 1945 en marginell arena som stod långt ner på den politiska agendan.

Muyet av det som Marr har att berätta är redan känt för även ganska ytliga betraktare av det senaste halvsekllets historia; det som gör hans bok så exceptionell är att den rör sig på det detaljerade, lokala plan där det är vanligare att möta journalister och romanförfattare än historiker. Det är speciellt beskrivningen av den omvälvning som svepte över landet under de sista veckorna av augusti som utgör bokens verkliga raison d'être och där Marrs stilistiska för-

måga och suveräna behärskning av källmaterialet firar sina största triumfer. Efter Hiroshima, Nagasaki och den japanska kapitulatonen var Vietnam plötsligt ett vakuum som många krafter, nationer, ideologier och människor skyndade sig att försöka fylla.

Man avsatte kejsaren Bao Dai i en lätt patetisk ceremoni där emellertid majestetet tog varning av Ludvig den XVI:s och Nikolaus II:s öden och förklarade att han "hellre ville vara medborgare i ett fritt land än härskare av ett förslavat". Hela landet befann sig uppror och överallt demonstrerade människomassor som var både uppslupna och förbittrade.

Ho Chi Minh, som i görligaste mån försökte dölja sitt revolutionära förflutna och nära kontakter med Komintern och kommunismen, höll ett överraskande försönligt tal om nödvändiga kulturella och ekonomiska eftergifter åt fransmännen i utbyte mot självständighet, om inte i dag eller i morgon så åtminstone om fem eller tio år. Folkmassor marscherade och okuperade byggnader; symboler för den franska överhögheten slets ner och fransmän gick knäpsäkra på Hanoi eller Saigons gator under dessa dagar. Under en kort period, skriver Marr, blev "jakten på vapen och kunskap om hur man skall använda dem viktigare än pengar, karriärer eller sex."

Paralleller

De omvälvande händelserna i stora städerna hade sina paralleller på den vietnamesiska landsbygden. Revolutionen tog sig där ofta mer personliga former då man hade nära relationer till den fallna maktens representanter. Precis som fallet var i Frankrike efter krigets slut så förekom en så kallad épuration, en rensning, där kollaratorer ofta fick plikta med livet. Även om Marr hyser stor sympati för Vietnam och dess folk så försöker han inte släta över eller göra farbror Ho till en snäll mysgubbe i khakijacka och gummissandal.

Tusentals fiender, verkliga eller påhittade, till revolutionen miste livet under dessa veckor; i ett senare skede skulle kommunistpartiet i självkritisk nit förebärg sig själv för att inte ha gått hårdare fram mot sina fiender. Han citerar ett telegram till Hanoi från landsorten där man ombad sig "en snabb leverans av en elektrisk generator och polis-specialist på tortyr".

Marrs berättelse kulminerar då Ho Chi Minh i Hanoi utropade Den demokratiska republiken Vietnam med sig själv som president. Inför folkmassa där man kunde läsa banderoller med texten "Länge leve USA" blev, i Giaps ord, "Ho Chi Minh och folkhavet till ett". I sitt tal klandrade Ho Chi Minh de ko-

loniala herrarna: de hade tagit ut orättmätiga skatter, exproprierat land och förstört befolkningen genom försäljning av opium. I Paris där man med USA:s och Englands goda minne gjorde sig beredd att ta tillbaka den forna besittningen avfärdades Hos tal som en "bastardartad blandning av boklär internationalism och chauvinism, en blandning av intellektuell marxism och primitiva sociala krav som precis speglar de efterblivna massornas önsknigar..."

Territorium

I själva verket var man vid det här laget varken i Paris eller Washington intresserad av att lyssna på vad vietnameserna ville utan endast av att försäkra sig om att ta tillbaka förlorat territorium. De som lyssnade och förstod vad de hörde saknade inflytande. För franskt vidkommande skulle den attityden leva kvar ända fram till 1954 då den slutgiltigt och definitivt vederlades vid Dien Bien Phu. Sedan var det Amerikas tur.

Marr gör inga anspråk på att ha skrivit en definitiv historia eller att ha kommit med sista ordet om denna epok. Om något sådant ord alls finns så bör det, antyder Marr, komma från vietnamesiska historiker som hittills inte har haft särskilt mycket nytt att säga i dessa spörsmål utan nöjt sig med att upprepa mer eller mindre officiella, mer eller mindre hagiografiska versioner av händelseförloppet.

Många perspektiv

Marr skildrar sitt år genom vad han kallar multipla perspektiv: storsdad och landsbygd, Europa, USA och Asien är de linser genom vilket de historiska händelseförloppen bryts. Men 1945 är bara en akt i en tragedi som skulle fortsätta i ytterligare flera akter under många decennier; det var under denna period som grunderna till senare amerikansk inblandning lades. Det är lätt att vara efterklok och med facit i hand kritisera, häna och förlasa sig över alla de politiska misstag som skulle komma att begås. Ändå kvarstår faktum att redan 1945 fanns betraktare som hade en klarare bild av situationen än vad ansvariga beslutsfattare hade. Vad som sedan hände i Vietnam var inte historisk nödvändighet eller ens resultatet av stora övergripande beslut fattade av politiker för vilka Vietnam var en obetydlig sidorena.

Marrs bok är en hela tiden fängslande demonstration av författarens egen historiefilosofi:

"Den enda sanningen i historien är att det inte finns några historiska sanningar, bara ett oändligt antal upplevelser. De flesta av dem glöms snabbt bort, några få kom ihåg och utarbetas av poeter, romanförfattare, filosofer, präster, filmskapare och, naturligtvis, professionella historiker... men alltför ofta är vi fångade i en teologisk fälla och när det händer är det bara ett kort steg till förenkla determinism snarare än historia som studiet av det möjliga."